

УДК 7.012

Єгор Тітенков

викладач кафедри художнього
дерева, аспірант Львівської
національної академії мистецтв

Особливості художнього проектування сучасних меблів у стилі "Еко": технологічний аспект

© Тітенков Є., 2016

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.51677>

Анотація. Розглянуто особливості екологічного стилю як феномену культури художнього проектування, розкрито його основні характеристики, в контексті застосування в сучасному меблярстві. Акцентовано увагу на технологічних аспектах меблів у стилі «еко», зокрема, з'ясовано основні екотехнології, що застосовують при розробленні та виготовленні сучасних меблів, окреслено їхній вплив на художні вирішення останніх, простежено ключові тенденції.

Ключові слова: екостиль, меблі, еко-технології, художнє проектування.

Екологічний стиль є однією з провідних дизайнерських тенденцій останніх років, яка передбачає бачення сучасних глобальних реалій, коли екологічна проблематика набуває своїх властивостей у найрізноманітніших сферах і, зокрема, у декоративно-прикладному мистецтві та дизайні. У сучасному суспільстві екологічно безпечна мода на житло, предмети інтер'єру, побуту, одягу — це найпопулярніший напрям, який відображає своєрідне прагнення людини вижити в умовах глобально несприятливої екологічної ситуації.

Ці тенденції досить повноцінно виражені у сучасному меблярстві. Дедалі більшої актуальності набувають інтер'єри в стилі «еко», де основним елементом є саме меблі.

Кількість сучасних українських досліджень у сфері еко-дизайну є порівняно незначною, серед них варто згадати праці К. Кондратьєва, О. Бойчук, О. Орлової, Г. Гурьєвої, А. Шатіна та ін. У іноземній практиці над проблемами змін у концепції формо-

творення у зв'язку з екологічною проблематикою працювали такі дослідники: У. Тішнер, Є. Сотсасс, П. Люкнер, Е. Брамс та ін. [1, с. 46]. Слід відзначити, що переважна більшість цих досліджень обмежується узагальнювальне характеристиками екологічного дизайну, вони не акцентують на художньо-стилістичних особливостях цього явища загалом та в меблях зокрема. У контексті порушеної проблематики важливе значення мають дослідження О. Уварова [2], О. Орлової [3-4], О. Чуйко [5]. Особливо варто відзначити публікацію С. Мигаль і Г. Сомар [6], у якій розкрито проблему дизайну середовища з урахуванням екологічного чинника в контексті нових технологій дизайнерського проектування та сталого розвитку, а також статтю В. Якімцова [7], що порушує питання раціонального використання та збереження природних ресурсів за рахунок удосконалення форм організації виробництва та окреслює низку технологічних аспектів виготовлення екомеблів.

Наукова новизна поставленої проблеми зумовлена тим фактом, що сьогодні в Україні відсутнє комплексне теоретичне осмислення особливостей еко-стилю в сучасних меблях, зокрема, через призму декоративно-прикладного мистецтва та дизайну. Публікація передбачає окреслення особливостей екодизайну як феномену проектної культури предметно-просторового середовища та з'ясування його основних технологічних принципів останнього при виготовленні сучасних меблів. Теоретичне осмислення цього питання є важливою передумовою його практичної апробації на наших теренах, що говорить про актуальність обраної проблематики, зокрема, в українському науковому дискурсі.

Відтак, наша стаття має на меті сформулювати цілісне уявлення про технологічні принципи екологічного стилю в художньому проектуванні сучасних меблів.

Про екологічні стилі повноцінно заговорили наприкінці ХХ ст., коли люди втомилися від проблем екології та вирішили створити «чистий» світ у середовищах свого побутування. Екологічний стиль не має бурхливої історії розвитку, а також знаменитих пам'яток архітектури. Екостиль виник як реакція на синтетичні 1970-80-ті рр., від 1990-х років, коли розпочалася тенденція зацікавлення природним походженням інтер'єрного продукту. Ситуацію посилила заборона на вирубування лісів у Європі — оскільки тепер меблі з масиву стали не предметом першої необхідності, а малодоступною розкішшю. Справа дійшла до того, що

на останніх меблевих виставках відвідувачам у якості експонатів демонстрували звичайні дерев'яні колоди з корою. Іноді до такої колоди прикріпляли спинку — це начебто стілець або лава, або ж розпилювали колоду та робили з неї подобу шафи чи ліжка, але в будь-якому разі брутальний вигляд живої деревини повинен бути відчутним [5, с. 191].

Першоджерелами міжнародного екостилю вважаються скандинавські дизайнери та японські традиціоналісти. Скандинави, що заклали основи власне дизайну як культурного явища ХХ ст., вміли поєднувати новаторські форми та ремісничу працю. Вони вважали за краще працювати не з пластиком, а з живим матеріалом — деревом, або, у крайньому разі, березовою фанерою. Екостиль лідирував і в скандинавській архітектурі. Знаменитий фінський архітектор, «батько модернізму» Алвар Аалто проектував будинки з пророслими через дах деревами та обвитими плющем. У свою чергу, у Данії вже в 1950-х роках не вирубували лісів, зате використовували тикову деревину з південно-східної Азії: оскільки в ті роки на Філіпінах прорубували гаї для будівництва доріг, тик коштував дуже дешево. Ціле покоління данських меблів отримало назву «тиковий стиль». Суттєвий вплив на європейський дизайн справили традиції японського мінімалізму, в якому закладена ідея гармонії та природи. У якості характерної риси італійського екостилю в меблях фахівці відзначають великий інтерес дизайнерів, у тому числі й представників авангардних напрямів, до ремісничої культури меблярів італійської провінції, до традиційних матеріалів, до відродження старих технологій і оброблення, звернення до забутих типів меблів [4, с. 95].

Формування предметно-просторового середовища для людини пов'язане з витратою природних ресурсів, енергії, збільшенням об'єму викидів життєдіяльності людини — усе це вимагає нових ефективних проектних підходів. Розглядає екологічне питання проектно-художньої діяльності один з молодих напрямків у проектуванні — «екодизайн». У сучасному розумінні «екодизайн» — це складний науково-практичний комплекс, що зачіпає науку, освіту, суспільно-практичну та проектну діяльність людей [1, с. 45-47]. Загалом, екологічний стиль як складова комплексного феномену «екодизайн» є художнім явищем міжнародного характеру, яке набуває дедалі більшої актуальності та є однією з провідних дизайнерських тенденцій ХХІ століття [3].

Науково-технічний прогрес зумовлює проблеми із сировиною, енергією, продуктами харчування, демографією тощо. У відсутності сировини, виробники для прибутку знаходять вихід у більш дешевому й легкому вирішенні цієї проблеми, а саме — у заміниках природних матеріалів: пластмаса, гума, шкірозамінник, оргскло, металопластик і т.п. У виробництво меблів входить ДСП тощо. Такі матеріали здебільшого виділяють канцерогени — продукти неповного згорання, які викликають ракові захворювання. Однією з причин швидкого забруднення навколишнього середовища відходами є скорочення термінів активного «життя» виробів. Це стосується не тільки технічно складних виробів, але й таких речей, як меблі [1, с. 47]. Зважаючи на складну екологічну ситуацію, що склалася сьогодні у світі, перед художниками та дизайнерами постають завдання не стільки в оперуванні стилями, образами, формами та структурами простору, скільки в гуманному підході до навколишнього середовища, у якому виражається вимогливість до екологічності при виробництві, перегляд матеріалів і технологій.

Відтак, при виготовленні сучасних меблів, що належить до категорії «еко», передбачено застосування наступних технологічних принципів: ефективне використання матеріалу під час проектування та виготовлення виробу, а також можливість багатократного його використання; вторинне використання матеріалу; використання натуральних матеріалів і природної сировини; проектування об'єктів на підставі природних аналогів; використання матеріалів паперово-целюлозного виробництва; багатократне використання матеріалів з можливістю багатократного їх перероблення та формотворення; проектування та використання високоякісних матеріалів для предметів з тривалим терміном експлуатації та можливістю їх оновлення і вдосконалення; дизайн предметів з ефективним матеріаловмістом; дизайн предметів з раціональним використанням енергоресурсів під час їх експлуатації та транспортування; мультисенсорний дизайн тощо [6, с. 371].

Важливе значення в пошуках візуальної мови екодизайну має традиційне ставлення до матеріалу. Порівняно нова екологічна лінія в художньому проектуванні прагне розвитку в сучасних умовах традиційного підходу до створення предметного світу. За свідченням самих дизайнерів, це є однією з головних рис, що зближують італійських, німецьких, фінських і японських дизайнерів [4, с. 92].

Протягом століть дерево було єдиним матеріалом для виготовлення меблів, який, попри технічний прогрес, не втрачає своєї актуальності й сьогодні. Це, у першу чергу, пов'язано з природними властивостями дерева: екологічністю, практичністю в обробці та природній естетиці матеріалу. Існують породи дерева, які не придатні для виготовлення меблів у певних умовах за технічними характеристиками, а окремі взагалі протипоказано застосовувати в житлових приміщеннях через енергетичні особливості. Усі породи дерева за ступенем щільності прийнято поділяти на три групи: м'які породи (вільха, липа, тополя, каштан, ялина, сосна, ялиця, кедр, ялівець, осика, верба); породи середньої твердості (бук, дуб, береза, в'яз, волоський горіх, ясен, ільм, платан, клен, горобина, яблуня, черешня, модрина) та тверді породи (фісташкове дерево, граб, самшит, кизил, береза залізна, тирс, акація біла) [8].

Меблі з натурального дерева, без сумніву, мають низку переваг: це довговічність, природна естетика та екологічність матеріалу, його безпека для людського здоров'я. До екостилю належать, перш за все, меблі з дерев'яного масиву (цільного дерева без з'єднань), які набувають дедалі більшої популярності на ринку. Основні матеріали — це масив деревини з бука, горіха, берези, граба, дуба, сосни. У цьому контексті актуальна деревина з яскраво вираженою структурою — рідкісні породи темного та червоного дерева. Такі меблі, з одного боку, відповідають концепції екостилю, однак використання рідкісних порід деревини негативно впливає на екологічну ситуацію і призводить до знищення рідкісних порід тропічних дерев. Щоби запобігти цьому, здійснюють штучні насадження. Окрім того, на світовому ринку сьогодні популярністю користуються елітні меблі з масиву дуба, клена, вишні або горіха, вибіленої тополі та темно-коричневе венне, які повністю виготовлені з масиву деревини; фанера допускається тільки для незначних деталей. Популярності набуває виготовлення екологічних меблів із шліфованого пальмового дерева натуральних відтінків, без лакових покриттів, просочене натуральною речовиною, виготовленою на основі пальмової олії. У свою чергу, меблі з сосни є більш доступними й мають певні переваги перед меблями з інших порід дерева: сосна значно дешевша та легша в обробленні.

Популярним матеріалом для виготовлення екомеблів є бам-

бук, який характеризується високою міцністю (істотно більшою, ніж у дуба), легкістю та гнучкістю, а його видобування не завдає особливої шкоди середовищу. Відсутність забрудненості повітря в регіоні зростання цієї рослини робить бамбук екологічно чистим матеріалом, що вирізняється і своїми естетичними якостями: існують сотні сортів бамбука, що відрізняються за видом і розмірами. Палітра кольорів бамбукового стовбура досить різноманітна: від золотаво-жовтого до чорного. Бамбук має високу стійкість до дії вологи й атмосферних чинників і є достатньо вогнетривким.

Подібним до бамбука та не менш популярним матеріалом для створення екомеблів є ротанг (своєрідна тропічна ліана). Деревину ротанга, яка росте в надмірно вологих умовах, завдяки пористості легко гнути та обробляти. При відповідному обробленні паром (пропарювання) ротанг може набирати практично будь-яку форму. Це еластичний і міцний матеріал, який не піддається руйнівній дії вологи. Крім того, на відміну від інших видів дерев, ротангова ліана не бере участі в природному процесі фільтрування повітря, а тому вирубування ротангових пальм не погіршує екологічної ситуації.

За технічними особливостями меблі з ротанга мають мінімум стиків, що є гарантією їхньої міцності, усі елементи, як правило, кріпляться штифтами. З ротанга виготовляють різноманітні меблі: спальні гарнітури з тумбочками й туалетними столиками, дивани, комоди, вітальні, обідні комплекти.

Технологічний процес виробництва меблів з ротанга практично безвідходний. Заготовки, з яких зняли кору, калібрують за діаметром за допомогою спеціального верстата, після чого обробляють паром, що робить їх гнучкими. Кору нарізають рівними стрічками для обплетення з'єднань, торців або кутів. У результаті отримують надійні й довговічні меблі. Навіть сьогодні вироби з ротанга виготовляють з мінімальним використанням промислових способів оброблення, тому кожен предмет є унікальним.

Зауважимо, що на наших теренах своєрідною альтернативою ротангу є меблі з лози. Цей матеріал є досить розповсюдженим на усій території України, має виразні пластичні якості та дозволяє створювати найрізноманітніші форми плетених виробів, які теж належать до категорії «еко».

Варто наголосити, що, попри використання природних мате-

ріалів, важливе значення мають також технології екологічного оброблення меблів, як, наприклад, «вощення» — традиційна обробка деревини бджолиним воском для захисту й надання глибокого матового блиску виробам. Натуральний віск має багато цілющих властивостей, запобігає гниттю деревини й відштовхує вологу [9]. Під час вощення деревини як розчинник для воску використовується натуральний живичний скипидар, який виготовляють зі смоли хвойних порід дерев. Вощення поділяється на поверхневе і глибоке. На більшості поверхонь дерев'яних меблів достатньо простішого, поверхневого вощення, але стільниці на кухні, меблі ванних кімнат, низ ніжок, вуличні меблі потребують сильнішого захисту від води. На таких меблях застосовується глибинне термо-вощення, коли нагріту суміш скипидару й воску наносять кілька разів, новий шар — після повного всотування попереднього (останній шар шліфують вовняною тканиною). Результатом такої обробки стають екологічно чисті меблі з дерева, які вирізняються стійкістю до уражень і довговічністю.

Ще однією традиційною екотехнологією є випалювання деревини при виробництві меблів, що дезінфікує та створює зовнішній захисний шар золи, який запобігає гниттю. Крім того, ця технологія надає дерев'яним поверхням характерного кольору та рельєфності (м'які волокна між річними кільцями горять швидше, а твердіші — кільця, сучки — повільніше). У результаті утворюється рельєфна фактурна поверхня, яка надає меблям особливих естетичних якостей [9].

Також досить популярним у наш час є штучне зістарювання поверхні дерев'яних меблів. Своєрідного «антикварного» ефекту досягають методом брашування за допомогою спеціального обладнання. У результаті брашування утворюється рельєфна поверхня, яка повторює природні вигини річних кілець, урешті-решт отримується дошка з об'ємним рельєфом. Добре піддаються брашуванню породи деревини з вираженими твердими та м'якими річними кільцями, такі як дуб, ясен, горіх, модрина та багато екзотичних порід — мербау, кемпас, венге, дусія, якоба. Неефективне брашування для бука, клена, груші, вишні, тилу, оливкового дерева. Можливі кілька варіантів обробки: від легкого старіння, коли на поверхні з'являється ледь помітна шорсткість, до грубого, глибокого старіння, при якому глибина нерівностей становить 2-7 мм.

Іншим способом виробництва екомеблів є вторинна переробка деревної сировини. Старі меблі, забруднені дерев'яні будинки, промислові дерев'яні конструкції для екомеблів зазвичай подрібнюються, обробляються при високій температурі й тиску, а потім методом пресування отримують деревні плити, придатні для повторного виготовлення меблів [2].

Особливість естетичних аспектів у екологічному дизайні меблів полягають, перш за все, в усвідомленні рівноваги між людиною та навколишнім середовищем [1, с. 51]. Технологічні аспекти виготовлення екомеблів напряму пов'язані з концепціями формотворення екомеблів і часто, значною мірою, визначають їхні художньо-естетичні якості. Характерними рисами є проявлення природної фактури матеріалу, надання візуально-естетичних властивостей за рахунок екологічної обробки, введення елементів органічної природи, наслідування природних форм тощо.

Як відомо, концепція екологічного дизайну почала формуватися тоді, коли настала глобальна екологічна криза. Відтак, основною ідеєю екостилю став, у першу чергу, дизайн, який створила не людина, а сама природа: це використання натуральних матеріалів, тепла комфортна палітра кольорів землі, піску й кори, прості затишні меблі з дерева з виразною грою фактури, грубуватолляний текстиль. Також екологічний стиль втілює ідею поєднання новаторських форм і ремісничої праці. Останні світові меблеві тенденції демонструють не лише окремі предмети меблів і аксесуарів, вони відображають стиль життя. У меблевих тканинах переважають білі, бежеві, полотняно-сірі тони, оздоблені стилізованими рослинними орнаментами. Вітончене оформлення тканин гармонійно поєднується з аскетичними формами меблів, виконаних з дуже світлих або дуже темних порід деревини. Серед матеріалів сьогодні в моді вибілена тополя та темно-коричневе венге з його красивою текстурою. З дерева виконують навіть раковини та ванни [7].

Пісумовуючи, варто звернутися до дослідників С. Мигаль, Г. Сомар, які наголошують на тому, що процес дизайнерського проектування просторово-предметного середовища з урахуванням екологічного чинника має ітераційний характер, тобто під час його здійснення необхідне послідовне уточнення рішень, прийнятих на найбільш ранніх стадіях проектування на основі аналізу отриманих конкретизованих вирішень. Своєю чергою

ітераційний характер проектування потребує багатоваріантності проектних вирішень [6, с. 371].

Пропонована наукова розвідка дає підстави говорити, що станом на сьогодні проблематика екомеблів є надзвичайно актуальною, проте малодослідженою на наших теренах, а відтак — заслуговує комплексного теоретичного осмислення не лише технологічних особливостей, а й формотворчих засад, типологічних аспектів, мистецьких якостей тощо. Адже дослідження екологічного фактору в художньому проектуванні сучасних меблів може мати суттєве значення в контексті формування новітньої теорії декоративно-прикладного мистецтва та дизайну в Україні.

1. Звенігорський Д. Екодизайн та коефіцієнт корисної дії / Д. Звенігорський // Вісник ХДАДМ. — 2009. — № 6. — С. 45-52.
2. Уваров А. Экологический дизайн: опыт исследования процессов художественного проектирования : автореф. дис. на стиск. науч. степени канд. искусствоведения : спец. 17.00.06 «Техническая эстетика и дизайн» / Уваров Александр. — Москва, 2010. — 12 с.
3. Орлова О. Екологічний фактор формоутворення в дизайні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. Мистецтвознавства : спец. 05.01.03 «Технічна естетика» / Орлова Ольга. — Харків, 2003. — 19 с.
4. Орлова О. Специфика материалов и технологий в Экодизайне / Ольга Орлова // Вісник ХДАДМ. — 2003. — № 2. — С. 87-96.
5. Чуйко О. Экологический дизайн как стиль жизни / О. Чуйко // Збірник матеріалів XII наук. конф. «Молода мистецька наука України» ХДАДМ. — 2009. — № 2. — С. 191-193.
6. Мигаль С. Екологічний чинник у дизайні просторово-предметного середовища / С. Мигаль, Г. Сомар // Науковий вісник НЛТУ України. — 2009. — № 19.1. — С. 366-372.
7. Якімцов В. Екологічні аспекти спеціалізації і кооперування із щитових елементів меблів / В. Якімцов // Науковий вісник УДЛТУ. — 2003. — № 13.1. — С. 37-42.
8. Екостиль. Мебель из натурального дерева [Електр. ресурс]. — Режим доступу: <http://blog.kamelotstone.ua/archives/900>.
9. Майстерня колоритних меблів «Річ» [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.pich.com.ua/>.

ANNOTATION

Yegor Titenkov. The technological aspect of modern furniture design in eco-style. The article analysis the ecological identity as a cultural phenomenon of artistic design, in particular its use in modern furniture. The author pays attention on technological aspects of furniture in eco-style, in particular, describes the main eco-technologies used in the design and production of modern furniture. Also found the influence of eco-technologies in the artistic designs, identified the main trend.

Keywords: eco-style, furniture, eco-technologies, artistic design.

АННОТАЦИЯ

Егор Титенков. Особенности художественного проектирования современной мебели в стиле «эко»: технологический аспект». Рассмотрены особенности экологического стиля как феномена культуры художественного проектирования, раскрыты основные характеристики, в контексте его применения в современной мебели. Акцентируется внимание на технологических аспектах мебели в стиле «эко», исследованы основные эко-технологии, применяемые при разработке и изготовлении современной мебели, выяснено их влияние на художественные решения, обозначены ключевые тенденции.

Ключевые слова: эко-стиль, мебель, эко-технологии, художественное проектирование.